

1. Úvod.....	2
2. Co je to bertsolarismus?.....	3 - 4
3. Vývoj bertsolarismu během staletí.....	4 – 5
4. Bertsolarismus dnes.....	6
5. Nejvýznamnější bertsolaris.....	7
6. Závěr.....	8
7. Báseň od Maialen Lujanbio a použité prameny.....	9

1. Úvod

Na začátku této práce bychom si měli upřesnit, co pojem bertsolarismus znamená. Je to ale poměrně těžký úkol, protože bertsolarismus v sobě zahrnuje poměrně hodně různých směrů a stylů. Přesto má jednu vlastnost společnou. Bertsolaristé se vždycky snažili vyjádřit srozumitelnou formou problémy, které momentálně tížily nejen je, ale i jejich potenciální posluchače. Když si uvědomíme, jakou sílu má hudba a zpěv, nepřekvapí nás, že bertsolarismus hrál velmi důležitou roli, obzvláště v nepříznivých dobách. Vzpomeňme například na období Frankovy diktatury, která byla pro celé Baskicko velkou životní zkouškou. Bertsolaristé se otevřeně říct svůj názor, což mnohé vytrhlo z apatie a vrátilo jim aspoň malou naději.

Kromě toho se jedná o fenomén patří k Baskicku asi jako knedlík k české kuchyni a jinde v Evropě nemá obdoby. Je to neodmyslitelná součást baskické kultury, která má za sebou velmi dlouhou historii a bohatou tradici, na níž dnešní bertsolaristé mohou navázat. Stejně jako doba, i bertsolarismus se během staletí měnil, přičemž nejvýznamnějšími změnami prošel ve dvacátém století, kdy se bertsolarismu začali věnovat především mladí lidé, kteří za sebou měli akademické vzdělání. Připomeňme, že dříve byl bertsolarismus záležitostí nižších vrstev mnozí neuměli číst ani psát, což však neznamená, že by jejich díla byla méně hodnotná, než ta, která vzešla od lidí s vysokoškolským vzděláním. Podrobněji se vývojem bertsolarismu budu zabývat ve třetí kapitole.

Tuto práci bych nazvala jako malý úvod do bertsolarismu. Nedělám si ambice, že by se mi o tomto zajímavém jevu podařilo pojednat v celé jeho šíři, ostatně takový elaborát by vydal alespoň na sto stránek. Pokusím se vybrat ty nejzajímavější elementy bertsolarismu a o těch se rozepsat.

2. Co je to bertsolarismus?

Kdybychom měli nějak definovat bertsolarismus, na prvním místě bychom asi řekli, že se jedná o uměleckou produkci, která spočívá v komponování poezie přímo před publikem. K bertsolaristům tedy nelze počítat toho, kdo přednáší bertsos, které si předtím připravil. Bertsolarismus může být chápán třemi různými způsoby: jako umění, druh poezie nebo povolání. Jde o odvozeninu z výrazu *bertso*, což neznamená verš, nýbrž celou strofu. Bertsolarismus označuje také sociální hnutí, které vzniklo spolu s tímto uměním (*bertsolaritza*).¹ V dnešní době se může bertsolarismus pochlubit vysokou prestiží, kterou si za léta existence vydobylo. Jedná o uměleckou produkci, jejíž jazykem je baskičtina, takže nás nepřekvapí, že je publikum tvořeno především lidmi, kteří hovoří baskicky. Důležitým momentem byl rok 1986, kdy bertsolaristé založili svoji vlastní asociaci, nazvanou Bertsozale Elkartea (Asociación de Bertsolaris).² Jejím hlavním úkolem byla organizace soutěží bertsolaristů, bez nichž by bertsolarismus nemohl existovat.³ Kromě toho podporuje výzkum bertsolarismu, každý rok vydává sbírku nejlepších bertsos a organizuje výuku bertsolarismu ve školách/dílnách, které byly vytvořeny speciálně k tomuto účelu.⁴ Vystoupení bertsolaristů probíhají na nejrůznějších místech, ať už je to kolem stolu v hospodě nebo v divadle. Pokud počasí dovolí, konají se i pod širým nebem nebo na balkónech. V posledním desetiletí bychom napočítali přibližně 1500 vystoupení za rok⁵, to znamená asi čtyři vystoupení denně. Z toho si můžeme odvodit, jak významné postavení má bertsolarismus v Baskicku a že se nejedná o žádný okrajový jev. Další zajímavou vlastností bertsolarismu je věk jednotlivých improvizátorů. Nelze říct, že by šlo o záležitost jedné konkrétní generace. Přesně naopak. Tomuto umění se věnují jak mladí lidé do dvaceti let, tak také osoby, kteří už za sebou mají sedmdesát let a víc. I díky tomu je bertsolarismus tak pestrý a bohatý na témata. K těm nejčastěji zpracovávaným patří sociální, politické, kulturní, ale i ta, která se týkají vztahů a sexu. Jednoduše řečeno všechno, co se lidí dotýká v jejich každodenním životě. Bertsolaris tvoří své verše s ohledem na publikum, které před nimi stojí, takže se ve verších objevují i témata, která se vztahují pouze ke konkrétní oblasti.

K dovednostem dobrého bertsolaristy patří nejen schopnost improvizovat, ale i hlasové dispozice, protože bertsolarismus bez zpěvu by zcela ztratil svoje kouzlo.

3

1 Bertsolaritza.pdf, s. 9

2 V roce 2008 byla včleněna do organizace Fundación Mintzola.

3 Do roku 1986 se pořádání soutěží věnovala Akademie baskického jazyka

4 Bertsolaritza.pdf, s. 19

5 Bertsolaritza.pdf, s. 23

Bertsolaristé se však musí obejít bez hudebního doprovodu. Právě tato vlastnost, zpěv a *capela*, je jedním z charakteristických rysů baskického bertsolarismu. V jiných kulturách je totiž zvykem zpívat improvizované verše s pomocí nějakého hudebního nástroje.⁶ Někteří bertsolaristé si vypůjčují známé melodie a jim přizpůsobují své verše. Obvyklý je ale i opačný postup, kdy vytvářejí své vlastní melodie. Hlavním úkolem bertsolaristy ale není tvorba veršů a jejich přednes, nýbrž vytváření emocí a jejich přenášení na publikum.⁷

Nejdůležitější kulturní událostí pro nadšence bertsolarismu je pravděpodobně Campeonato de Euskal Herria, který se koná v každé provincii. Jde o obrovskou akci, na niž zavítají statisíce lidí a která se pořádá každé čtyři roky. Za zmínku stojí fakt, že předposlední ročník této soutěže vyhrála poprvé v historii žena, Maialen Lujanbio. Její osobě se budeme více věnovat v poslední kapitole.

3. Historie bertsolarismu a soutěží bertsolaristů

Kolem vzniku bertsolarismu se vytvořilo několik mýtů i anti-mýtů.⁸ Někteří ho považují za „dar shůry“, jiní v něm vidí pouze „vynález“ baskického nacionalismu a opovrhují jím. Situace není samozřejmě tak jednoduchá. Existuje mnoho názorů na bertsolarismus, jejich rozbor však není předmětem této práce.

Do začátku dvacátého století mluvíme o „prehistorii“ bertsolarismu, tedy o době, která nám zanechala pouze několik málo veršů, o nichž však nemůžeme s jistotou říci, že je lze zařadit k improvizované poezii. Historie bertsolarismu sahá do dávné minulosti. Nejstarší zmínky o bertsolarismu byly nalezeny ve *Fuero Viejo de Vizcaya* z roku 1452. Je zde řeč o ženách, které se věnovaly přednesu improvizovaných veršů se satirickým tónem. Tuto činnost rozvíjely především na poutích a na jiných akcích podobného druhu. Lze tedy považovat za předchůdkyně dnešních bertsolaristů. Bohužel o nich můžeme říct jen to, že existovaly, protože prameny o nich nic bližšího nevyprávějí.⁹

Podrobnější zprávy o tvorbě bertsolaristů pocházejí až z 18. století. Ještě lépe jsme na tom o sto let později, kdy máme už k dispozici poměrně dost básní a také spisy, které pojednávají o tvorbě bertsolaristů. Dle těchto pramenů se stal bertsolarismus doménou mužů. Proto se nabízí otázka, proč ženy z této oblasti umění zcela vymizely.

6 Bertsolaritza.pdf S. 33

7 S. 41

8 S. 43

9 S. 45

Nalézt jednoznačnou odpověď na tuto otázku by jistě bylo zajímavé, avšak to asi není v našich silách. Také je třeba zmínit, že se z velké části jedná o poezii, která nevznikala improvizováním.¹⁰

Existuje tedy jen malá skupina básní, které patří do žánru „bertsolaritza“. O procesu jejich vytváření a ohlasu však prameny bohužel mlčí. Jediné, co víme, je skutečnost, že vystoupení probíhala formou *desafío* mezi dvěma bertsolaris a mohla trvat i celé hodiny. Ti se mohli těšit velkému zájmu publika: Podle jistých informací z počátku devatenáctého století se na některá vystoupení přišlo podívat i přes čtyři tisíce lidí.¹¹ Většina klasiků 19. století získala respekt a obdiv především díky bertsos, které nevznikly improvizací (označují se termínem bertso jarriak), proto jejich vrcholné dílo bohužel nemůžeme zařadit k bertsolarismu.¹²

Jak již bylo řečeno, prochází bertsolarismus ve dvacátém století velkými změnami. Jednou z nich je i to, že přibývá improvizovaných básní, které do té doby byly spíše výjimkou. Bylo by vhodné udělat si přehled o tom, jak se bertsolarismus v minulém století vyvíjel: První období je ohraničeno lety 1900 a 1935, kdy se bertsolarismus dostává z okraje společnosti do širšího povědomí lidí. V těchto třiceti letech vynikl především Txirrita (1860 - 1936). Roku 1936 propukla občanská a následně druhá světová válka, které způsobily odmlku v tvorbě bertsolaris. Následující období, poznamenané Frankovým režimem, nazvané jako „doba přežívání“, trvala až do počátku šedesátých let, která přinesla velké změny. S tím souvisí i fakt, že se postoj mnohých bertsolaris změnil a ti začali otevřeně vyjadřovat svůj nesouhlas, tedy protest proti politickým a společenským poměrům, a proto se toto období nazývá jako „erresistentzia bertsolaritza“, tedy „bertsolarismus odporu“. Velkým mezníkem byl počátek osmdesátých let, kdy Baskicko zažívá rozkvět a bertolaris opouštějí hospody a jiná podobná zařízení a z jejich vystoupení se stávají masové akce. Další vývoj bertsolarismu je charakterizován pluralitou názorů, která je způsobena celkovou roztržičností společnosti. Pádem Frankova režimu přišli bertsolaris o prvek, který by je a potažmo jejich posluchače stmeloval. Jednoduše řečeno – společnost již neuznává hodnoty, které v jejím životě dříve hrály důležitou roli a proto je bertsolarista nemůže s ostatními sdílet. Tato skutečnost je v brožuře Bertsolaritza nahlížena velmi negativně.

10 S. 45

11 s. 45

12 s. 47

4. Bertsolaritza dnes

V této kapitole bych ráda podrobněji rozebrala problematiku současného bertsolarismu, tedy tvorby od devadesátých let do současnosti. Zaměřím se na tendence, které v bertsolarismu převládají, dále pak na formální stránku těchto básní a profil hlavních „aktérů“.

Jak již bylo řečeno, musí nejmladší generace bertsolaris čelit hned několika „problémům“, které poznamenávají jejich tvorbu. Jsou to chybějící hodnoty, které by společnost stmelovaly, a s tím související rozdílnost názorů a postojů. Aspoň takto ho popisuje jeden ze zástupců starší generace Andoni Egaña. Velmi se také od sebe liší kulturní reference jak publika, tak také samotných bertsolaris.¹³ Pro jejich tvorbu je dále typická rozmanitost stylů. Každý bertsolari si vytváří svoji vlastní formu vyjadřování myšlenek a tu pak prezentuje před širokým publikem. Například styl Inaiho Iturriagy by se dal popsat jako směs prvků z komiksu a městského žargonu. První výherkyně soutěže bertsolaris *Bertsolari Txapelketa Nagusiaren* v historii Maialen Lujanbio zase vyniká schopností všimnout si i nejmenšího detailu a ten zapracovat do své poezie. Její styl je hodnocen velmi vysoko, a to především pro plastičnost a kultivovanost, která často dosahuje úrovně psané poezie.

Dalším charakteristickým rysem moderního bertsolarismu je široké spektrum témat. Některá jsou spíše veselá, některá velmi tragická, jako to v roce 2001, kdy měli bertsolaris vymyslet verše, jejichž ústředním motivem byla smrt blízkého přítele, který zesnul minulý týden v Himalájích. Myslím, že si bertsolaris opravdu zaslouží obdiv, a to především pro svoji pohotovost, schopnost formulovat myšlenky a jít do hloubky.

Dnešní bertsolaris ve svých básních zpracovávají témata a problémy, se kterými jsou dennodenně konfrontováni, ať už prostřednictvím médií, nebo přímo. Dominuje zde především ekonomická krize, která zasáhla i Baskicko, avšak v menší míře, než zbytek Španělska, dále pak možné ukončení činnosti teroristické skupiny ETA. Kromě toho vyjadřují respekt a obdiv vůči starším generacím bertsolaris.

Dalo by se říct, že bertsolarismus prochází velmi příznivým obdobím vývoje, k čemuž značně přispívají i nová média, díky nimž se může s tvorbou bertsolaris seznamovat široký okruh lidí, což jistě přispívá k rozkvětu tohoto umění.

5. Nejvýznamnější bertsolaris

V předposlední kapitole práce se budu věnovat třem významným bertsolaris. Můj výběr není náhodný. Každý z nich reprezentuje jednu epochu vývoje bertsolarismu.

Xenpelar

Začnu jedním ze zástupců nejstarší generace, jímž je Juan Francisco Petriarena Recondo, známý pod svým pseudonymem Xenpelar. Narodil se roku 1835 a bohužel se nedožil vysokého věku; zemřel ve svých 34 letech. Komponování básní improvizováním se věnoval již od svého mládí: Ve svých dvanácti letech složil několik veršů, pro které byl už tehdy obdivován. Forma jeho básní se neomezila na *zortziko*¹⁴, které pěstovali jeho následovníci. Skládal celé sloky na melodie známé i neznámé. Do historie bertsolarismu se zapsal především díky své originalitě. Kromě toho, že improvizoval, také sepisoval verše.

Jon Lopategi Lauzirika

Tento bertsolari reprezentuje poválečnou generaci. Letos by měl oslavit své osmdesáté narozeniny. Pro tohoto bertsolaristu je charakteristická schopnost adaptovat se na jakoukoli situaci: je známý svojí pohotovostí a bystrostí. I díky nim vybojoval v roce 1989 první místo na národní soutěži bertsolaris. Kromě toho má velké zásluhy jako učitel improvizované poezie a jeho vliv na nejmladší generace bertsolaris je nesporný. Ve svém mládí hodně četl a věnoval se zpěvu, což pak jistě napomohlo jeho úspěchu na poli bertsolarismu. Jednou z jeho činností je i organizace setkání mladých bertsolaristů, které mají sloužit k interakci mezi lidmi, kteří se věnují umění improvizované poezie. Celkově lze říct, že formoval celé následující generace bertsolaristů a proto ho lze zařadit k nejvýznamnějším bertsolaris.

Xenpelar

Jon Lopategi

14 Zortziko – z. menší se skládá ze čtyř segmentů o 13 slabikách

Maialen Lujanbio Zugasti

Maialen Lujanbio, narozená roku 1976 v Hernani, reprezentuje elitu bertsolaristů moderní doby. Již o ní bylo něco málo řečeno. Můžeme přidat například to, že je ve svém oboru velkou novátorkou, a to především díky svému smyslu pro detail a plastické líčení situací. Navštěvovala školu pro bertsolaris, kterou několikrát reprezentovala na soutěžích. Ty se staly odrazovým můstkem pro její další kariéru. Sklízela zde velký úspěch a obdiv a tak je tomu dodnes.

Shrnutí

V této seminární práci věnované bertsolarismu jsem se pokusila vybrat nejdůležitější informace, které se k tématu vztahují, a ty přiblížit čtenáři. Jedná se o fenomén, který by si asi zaloužil detailnější a hlubší pojednání, ale to ráda přenechám jiným, kteří mají v této oblasti širší znalosti. Hlavní pozornost jsem věnovala vývoji bertsolarismu, především v posledních sto letech. Dále pak jsem se zaměřila na osobnosti nejznámějších bertsolaris a na jejich uměleckou činnost. Asi nejzajímavější pro mě byla část věnovaná současnému bertsolarismu. Na závěr bych chtěla dodat, že jsem ráda, že jsem se o bertsolarismu něco dozvěděla a tak si doplnila vzdělání.

Maialen Lujanbio

*Quisiera llorar, pero
mejor será no hacerlo,
no vaya ser que mis lágrimas
emborronen los besos
y las caricias que la postal contiene...
Quisiera estallar en sollozos,
pero sé que he de contenerme.
Imagino el campo-base
e imagino allí a mi amigo...
Sus sueños, sus ilusiones,
todo ha caído en picado.
Él quería poner la ikurriña
en la cima de un sietemil,
y ahora en el Makalu ondea
la bandera de la muerte.*

Použité prameny:

www.etxepareinstitutua.net – Bertsolaritza

www.euskomedia.org

